

Володимир ШЛАПІНСЬКИЙ, Роман ШУСТ

ІТАЛІЙЦІ У ЛЬВОВІ: КЕРІВНИКИ ТА ПЕРСОНАЛ ЛЬВІВСЬКОГО МОНЕТНОГО ДВОРУ В 1656–1663 рр.

В середині XVII ст. певну частку населення Львова складали італійці. Серед них переважали купці. Деякі з італійців мали відношення до монетного двору, що з перервами діяв у місті в 1656–1663 рр. Його діяльність можна поділити на чотири періоди (за керівниками): 1) 15 травня 1656 – 24 січня 1657 р. (адміністратор Ієронім Піноччі, згодом Лоренцо Бандінеल्ली)¹; 2) 1 жовтня 1660 – 23 червня 1662 р. (орендар Джованні Баттіста Аморетті)²; 3) друга половина 1662 – початок 1663 р. (орендар Андрій Тимф, заступник (підорендар) Христіан Пфалер)³; 4) 3 квітня – 19 вересня 1663 р. (адміністратор А. Тимф⁴, підорендар Ф. Генчер⁵). У даній розвідці відображено діяльність як керівників монетарні І. Піноччі, Л. Бандінеल्ली та Д. Аморетті, що були італійцями за походженням.

Перший період роботи монетарні був пов'язаний з подіями польсько-шведської війни 1655–1660 рр. Ведення війни вимагало від Речі Посполитої чималих витрат. У цей важкий час на допомогу уряду прийшла католицька церква. 1 січня 1656 р. у Римі було дано згоду на передачу в позику державі предметів культового призначення, виготовлених з дорогоцінних металів. Передбачалося перекарбувати їх на монети. Зважаючи на те, що всі монетні двори Речі Посполитої опинилися тоді на захопленій шведами території, було вирішено карбування монет організувати у Львові. У лютому 1656 р. до Львова прибув король Ян II Казимир, де 1 березня цього ж року видав універсал про перекарбування церковного срібла на монети номінальною вартістю 18 грошів (орти) та 6 грошів (шостаки). Адміністратором монетного двору було призначено коронного канцлера Стефана Корицінського, його заступником – І. Піноччі⁶, який фактично керував монетарнею, а секретарем – Л. Бандінеल्ली⁷.

¹ *Mękicki R. Mennica lwowska w latach 1656–1657 // Biblioteka Lwowska. Lwów, 1932. T. XXXI. S. 271–289.*

² *Kostrzębski W. Niektóre wiadomości o mennicach koronnych za Jana Kazimierza // Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne. Kraków, 1898. T. III. S. 438–440.*

³ *Szłapiński W. Szóstaki Jana Kazimierza – mit w mennicy lwowskiej w latach 1661–1663 // Biuletyn Numizmatyczny. Warszawa, 1990. № 4–6 (264–266). S. 5–6.*

⁴ *Kostrzębski W. Niektóre wiadomości o mennicach koronnych... S. 440–445.*

⁵ *Шлапінський В., Шуст Р. Львівський монетний двір в 1659–1663 рр. // Mennice między Bałtykiem a morzem Czarnym – wspólnota dziejów. Supraśl, 10–12 IX 1998. Warszawa, 1998. S. 143.*

⁶ І. Піноччі походив з італійської родини, що оселилась у Кракові наприкінці XVI ст. Навчався у Краківському університеті. В 1622 р. отримав шляхетство. Власник будинку на краківському ринку, володів селом Дзекановичі, що неподалік Кракова. У 1638 р. був королівським послом в Італії. З 1644 р. – член ради міста Кракова. У 1649 р. призначений секретарем Яна II Казимира і метрикантом королівського архіву.

⁷ Л. Бандінеल्ली був старшим сином заможного львівського міщанина Роберта Бандінеल्ली, засновника першої в місті пошти, що знаходилася в його будинку (пл. Ринок, 2) (*Mękicki R. Miennica lwowska... S. 271–272*). Невідомо, чи був Л. Бандінеल्ली громадянином Львова на час відкриття тут монетного двору. Впевнено можна говорити тільки про те, що ще у

Діяльність І. Піноччі і Л. Бандіnellі як керівників монетного двору відображено у львівських судово-адміністративних документах, а також у прибутково-видатковій (бухгалтерській) книзі монетного двору, два примірники якої зберігаються в архівосховищах Кракова.

Нагальною проблемою, яка відразу постала перед керівниками монетного двору, був пошук приміщення для монетарні. В оренді будинку, що знаходився в середмісті Львова, І. Піноччі сприяв писар коронного скарбу К. Данішевський⁸. Після завершення підготовчих робіт і отримання значної кількості церковного срібла (чаш, хрестів, вотивних дарів, табличок та ін.) монетний двір почав діяти 15 травня 1656 р⁹.

Час від часу на львівський монетний двір прибували уповноважені особи (представники дипломатичний місій, військових підрозділів і ін.), яким коронний підскарбій видавав писемні дозволи (асигнації) для одержання грошей. Після їх пред'явлення керівник монетного двору був зобов'язаний виконати розпорядження скарбу. Однак, оскільки видача асигнацій відбувалася без попередніх консультацій з монетним двором щодо наявності там готівки, а часто вона була відсутня, то І. Піноччі змушений був позичати гроші у міщан Львова або в так званій коеквації (тимчасовому фонді, що утворювався міщанами у випадку екстраординарних виплат-контрибуцій, податків на військо тощо). Збереглося декілька копій розписок, виданих І. Піноччі, в яких повідомлялося про одержання ним з цього фонду

вересні 1655 р. він згадувався як львівський міщанин (Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові), ф. 52 (Магістрат м. Львова), оп. 2, спр. 155), проте вже у 1663 р. Л. Бандіnellі – громадянин Кракова (Там само. Спр. 467, с. 1804; спр. 405, с. 1055).

⁸ Вдова львівського купця Якуба Жидкевича, Дорота, була заборгувала К. Данішевському 1 тис. злотих. Після її смерті борг перейшов на спадкоємців – львівських міщан Я. Писарського, І. Толлочка, М. Орлінського. Від них К. Данішевський і вимагав його повернення (*Зварич В. В., Шлапінський В. Є.* Нові матеріали про Львівський монетний двір // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1984. Вип. 20. С. 16). Справа тривала довго, бо ще в 1655 р. К. Данішевський звернувся до львівського лавничого суду з позовом проти спадкоємців Якуба й Дороти Жидкевичів (ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 269, с. 333). Врешті у березні 1656 р. К. Данішевський почав вимагати, аби частина кам'яниці Я. Жидкевича (пл. Ринок, 39) була віддана йому в оренду як компенсація за борг. У заяві згадувалось і про клопотання королівського секретаря І. Піноччі, пов'язане з відкриттям монетного двору у Львові (Там само. Спр. 403, с. 991–993). Однак лавничий суд не задовольнив вимоги К. Данішевського. Тоді той звернувся з апеляцією до королівського надвірного суду. Згідно з рішенням короля від 20 березня 1656 р. було скасовано вирок лавничого суду й зобов'язано Я. Писарського та І. Толлочка стати перед надвірним судом для остаточного розгляду справи (Там само. Ф. 9, оп. 1, спр. 405). Утім, все завершилося без судового засідання. Перед лицем програної справи відповідачі вирішили піти на компроміс з К. Данішевським і погодилися на його умови. При цьому вони зазнали певних фінансових втрат. За свідченням львівського кравця Вінцентія Воральського, будинок якого на Краківському передмісті згорів під час облоги Львова московськими та козацькими військами восени 1655 р., він домовився з Я. Писарським про оренду в кам'яниці Жидкевичів певних приміщень, сплативши їм завдаток. Я. Писарський незабаром повернув йому гроші, пояснивши, з жалем, що здає кам'яницю під монетний двір (*Зварич В. В., Шлапінський В. Є.* Нові матеріали... С. 16).

⁹ *Mękicki R. Mennica lwowska...* S. 274.

певних грошових сум (розрахунки датовані 24 липня, 8 серпня і 11 вересня 1656 р.)¹⁰. У чернетках бухгалтерської книги монетного двору занотовані прізвища львівських міщан-кредиторів цього підприємства – Вартерисовича, Анчевського, Торосовича, Стадницького та ін.¹¹

За розпорядженням уряду 28 листопада 1656 р. І. Піноччі від'їхав до Гданська і фактичним керівником монетного двору у Львові став Л. Бандіnellі. Як до цього, так і після він згадується в документах як перший заступник керівника львівської монетарні¹².

З різних причин Л. Бандіnellі неодноразово був змушений відвідувати судові засідання¹³.

Неодноразово монетний двір ставав об'єктом зацікавленості злодіїв та грабіжників. Так, 20 листопада 1656 р. було заарештовано майстра Іцка Жида, котрий намовляв робітників монетарні красти срібло. 28 серпня того ж року з робітників стягнули 16 злотих 12 грошів за "втрату" частини срібла¹⁴. У 1656 р. мала місце ще одна крадіжка. Під час ремонту даху монетарні тесляр М. Самбірський, скориставшись з відсутності працівників, котрі пішли на обід, проліз до середини і вкрав три злитки золота, золотий ланцюг вагою 25 гривень та срібло та певну грошову суму

¹⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 175, с. 2456–2457.

¹¹ Archiwum miasta Krakowa i województwa krakowskiego (далі – АМК), Archiwum rodziny Pinoccich, sygn. 384 (Rachunki mennicy lwowskiej), s. 64.

¹² ЦДІА України у Львові, ф. 9 (Львівський гродський суд), оп. 1, спр. 405, с. 202–204. Є підстави вважати, що через зайнятість І. Піноччі державними справами, не пов'язаними зі справами монетарні, Л. Бандіnellі вже в серпні–листопаді 1656 р. почав реально керувати монетним двором. Так, документ львівського гродського суду від 2 серпня засвідчує, що І. Піноччі посідав якусь посаду, що дозволяла йому заарештовувати (за певних обставин) товари купців (Там само. С. 604). 25 серпня він брав участь у нараді урядників Руського воєводства (Там само. С. 706–708), а 6 вересня в Любліні одержав королівський привілей, згідно з яким будинок Бандіnellі звільнявся від будь-яких примусових постоїв (Там само. С. 779). 24 жовтня він власноручно прикладав у м. Бидгощі велику державну печатку до одного документа (Там само. С. 855), а 31 жовтня був у складі комісії, яка врегульовувала рахунки коеквації Львова (Там само. Ф. 52, оп. 2, спр. 621, с. 1–2).

¹³ На початку вересня 1656 р. працівники монетного двору Каспар Длубідзюра, Миколай Баранович, Павел Федорович, Ференц Голота, Ференц Добрецький, Лаврентій Магош, Ян Капуста та Бернард Абрамель влаштували в одному з львівських шинків справжній погром. Намір шляхтича Є. Самінського заспокоїти їх мало не закінчився для нього трагічно. При спробі вдертися в помешкання, куди втік поранений шляхтич, нападниками був убитий з вогнепальної зброї простолюдин С. Набіячик (*Шлапінський В., Шуст Р.* Львівський монетний двір... С. 144). Ще один процес, який вимагав уваги з боку Л. Бандіnellі, проводився проти фортифікатора та коменданта королівського арсеналу Альберта Радванського. На вимогу останнього 16 жовтня 1656 р. судові виконавці з'явилися в кам'яницю Я. Жидкевича, де розміщувався королівський монетний двір, і заарештували сторожа цього закладу Альберта Беджановського. Його було звинувачено у втечі з польського війська в переддень битви під Берестечком (*Зварич В. В., Шлапінський В. Є.* Нові матеріали... С. 16). Сліди цієї справи знаходяться і на сторінках бухгалтерської книги монетного двору (АМК, Archiwum rodziny Pinoccich, sygn. 376, s. 61, 64, 67–68).

¹⁴ *Opozda T.* Mennica koronna we Lwowie w latach 1656–1657 // *Wiadomości Numizmatyczne.* Warszawa, 1980. Zesz. 3 (93). S. 164.

в монеті¹⁵. Все це він сховав у надійному місці. Відразу продавати вкрадене М. Самбірський не наважився, побоюючись привернути на себе увагу оточення. Цікаво, що в бухгалтерській книзі монетного двору немає згадок про цю крадіжку. Керівництво монетарні, мабуть, впевнившись у неможливості повернути втрачене, вирішило приховати цю подію¹⁶.

Поступово інформація про втрати благородних металів на львівському монетному дворі вийшла за межі вузького кола осіб. У зв'язку з цим цікавим є запис, зроблений у бухгалтерській книзі монетного двору, про останні дні його роботи: "не до кінця в цей тиждень працювали, бо панове шляхта львівська, котрі на цей час у Львові зібрались¹⁷ невідомо з якої причини 24 дня місяця [січня] постановили були силою срібло й гроші Речі Посполитої, що в монетарні знаходилися, у своє розпорядження забрати..."¹⁸ Вороже ставлення львівської шляхти до песоналу

¹⁵ ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 353, с. 759.

¹⁶ Уже після закриття монетного двору, в травні 1657 р., в кам'яниці Кісьолковську, де проживали італійці Лоренцо Манфреді та його челядник Нікколо Бенемані, через вікно заліз якийсь Й. Квятковський і вкрав там речі (плащ, шпагу та ін.), що належали іншому італійцю Августіно Манцзі (Там само. Спр. 286, с. 1208–1211). В ході слідства позивач та прокурор намагалися звинуватити Й. Квятковського у крадіжці й на монетному дворі (золота й срібла на суму близько 2500 злотих), однак доказів його вини в цій справі слідство не мало. Крадіжку ж речей італійця Й. Квятковський пояснював тим, що після тяжкої хвороби він не мав засобів для існування (Там само. С. 1211, 1215, 1220). Тим часом восени 1657 р. М. Самбірський розпочав реалізовувати вкрадене. Куликівським міщанам Яцкові Дзюрдзяку й Іванові Грушці він продав золото за 200 злотих (Там само. Спр. 353, с. 759; спр. 269, с. 1483–1485). Ті ж, своєю чергою, перепродали золото львівському ювелірові С. Крехмаловичу, що працював якийсь час майстром на монетному дворі. Здавалося, що крадіжка залишиться нерозкритою. Однак злочинців підвело паталогічне стремління М. Самбірського до крадіжок. Після невдалої спроби пограбувати церкву (до того він встиг ще пограбувати міську комору) цей злодій був спійманий і допитаний із застосуванням тортур. У результаті він зізнався у крадіжці й на монетному дворі та назвав покупців краденого. За свідченням М. Самбірського, до крадіжки його спонукав челядник С. Крехмаловича – М. Петало (Там само. Спр. 353, с. 759–769). М. Самбірський був страчений, а Л. Манфреді та А. Бенемані подали до суду позов проти С. Крехмаловича та М. Петали (Там само. Спр. 269, с. 1483, 1485–1487; спр. 318, с. 347). Цікаво, що на час допиту Й. Квятковського (травень 1657 р.), Л. Манфреді та А. Бенемані знали, що на монетному дворі ще в 1656 р. було здійснено крадіжку на суму 2455 зл. (нагадаймо, що про крадіжку М. Самбірського ще не було відомо). Мабуть ці італійці отримали детальну інформацію про це від Л. Бандінеллі. Про його близькі стосунки з сім'єю Манфреді свідчить те, що 13 грудня 1656 р. він представляв інтереси іншого Манфреді – Нікколо, який скаржився в гродському суді на любачівського каштеляна Станіслава Конєцпольського про недотримання останнім умов контракту щодо оренди італійцем солеварні в Добромилі (Там само. Ф. 9, оп. 1, спр. 405, с. 1036–1040). Л. Манфреді та А. Бенемані вимагали від відповідачів компенсувати вартість вкрадених М. Самбірським золота й срібла. Жодних відомостей про те, що саме вони отримали повноваження представляти інтереси колишніх керівників монетного двору І. Піноччі та Л. Бандінеллі або коронного скарбу в судових матеріалах немає.

¹⁷ У зв'язку із загрозою з боку трансильванського князя Георгія II Ракоці на 24 січня 1657 р. у Львові був призначений з'їзд шляхти Руського воеводства (Там само. С. 1015–1016).

¹⁸ *Opozda T. Mennica koronna we Lwowie...* S. 177.

монетного двору, очевидно, було зумовлене її уявленням про цей заклад як про зосередження злодійв, розбишак і дезертирів. Л. Бандіnellі, не чекаючи виконання шляхтою її погрози, зібрав з монетного двору цінності і в ніч з 24 на 25 січня 1657 р. виїхав таємно зі Львова до Кракова¹⁹.

Краків на той час перебував під контролем шведів. Тому Л. Бандіnellі поїхав до Яна П Казимира в Сілезію, де в місті Ополе знаходився королівський монетний двір. Там він перекарбував у монету срібло, привезене зі Львова (всього цього металу було 284 гривні 9 лотів 15 квентирів), а майже все золото продав згодом краківському монетному дворові. Від своєї діяльності в Ополе Л. Бандіnellі отримав готівкою 10509 злотих 18 грошів 1/2 денарія. Привертає увагу факт подання ним у розрахунках дуже великої квоти видатків в Ополе – 2122 злотих 26 грошів²⁰. Це складає аж 84,5 % грошової суми, одержаної від перекарбування срібла (від 2521 злотих 18 грошів). Для порівняння: видатки у Львові становили лише 10,5 % (13346 злотих від 126642 злотих). Це при тому, що у Львові, на відміну від Ополе, потрібно було організувати монетне виробництво практично від "нуля". Причини такої малоефективної діяльності Л. Бандіnellі в Ополе невідомі.

Між тим справа зі звітуванням осіб, які мали відношення до перекарбування церковного срібла, затягнулася на роки. В конституції сейму від 17 березня 1659 р. знаходиться вимога про облік костьольного срібла і грошових сум, наданих державі різними єпархіями²¹. Цю саму вимогу повторив сейм 20 лютого 1662 р. Щоправда, коронний підскарбій Богуслав Лещинський посвідчив 30 квітня 1658 р., що І. Піноччі передав скарбові 96562 злотих у монеті, що були одержані від перекарбування церковного та закупленого від населення срібла²². Але це був неповний фінансовий звіт про діяльність львівського монетного двору. Через декілька років, 4 серпня 1667 р., королівський прокурор у Львівській комісії зажадав від І. Піноччі, на підставі заяви коронного підскарбія, подання під загрозою кари рахунків львівського монетного двору²³. Але й це не подіяло на І. Піноччі. Тільки в 1667 р. новому коронному підскарбію Анджело Морштині він подав звіт зі своєї та Л. Бандіnellі діяльності на львівському монетному дворі²⁴.

Наступним керівником львівського монетного двору, італійцем за походженням, став королівський секретар Д. Аморетті²⁵. Він уклав контракт зі скарбом Речі

¹⁹ *Mękicky R. Mennica lwowska...* S. 287.

²⁰ *Opozda T. Mennica opolska w XVII wieku // Wiadomości Numizmatyczne.* 1978. Nr 3–4. S. 141, 142.

²¹ *Opozda T. Mennica koronna we Lwowie...* S. 179.

²² *Ibid.* S. 182.

²³ ЦДІА України у Львові, ф. 10 (Львівський земський суд), оп. 1, спр. 253, с. 179.

²⁴ *Kostrzebski W. Niektóre wiadomości o mennicach koronnych...* S. 439, 440.

²⁵ Близько 1648 р. у Львові оселився купець з Італії Андреа Аморетті. Асортимент його товарів особливою вишуканістю не відзначався. Але після отримання в 1653 р. у Львові міського права А. Аморетті розпочав торгувати дорогими шовковими та суконними тканинами. Справи йшли успішно і вже у 1656 р. його майно оцінювалось у 30 тис. злотих. Львівські міщани небезпідставно підозрювали А. Аморетті в тому, що в його магазині, який знаходився в Кісьолковській кам'яниці на львівському Ринку, продавалися товари купців з інших міст. Це було порушенням складського права Львова, а тому в магістратському суді міста розпочався судовий процес проти А. Аморетті (*Toziński W. Patrycyat i mieszczañstwo lwowskie w XVI i XVII wieku. Lwów, 1902.* S. 160, 191). Однак завдяки впливовим захисникам

Посполитої, за яким львівська монетарія з 1 жовтня 1660 р. передавалась йому в оренду з усіма інструментами та обладнанням. Д. Аморетті міг набувати для потреб монетного двору золото та срібло в усій Короні. Він був зобов'язаний вести боротьбу з поширенням фальшивої монети, особливо шелягів "волоських і циганських", які надходили з Молдавії та Волощини²⁶.

Наприкінці 1660 р. Д. Аморетті займався організаційними питаннями, пов'язаними з відкриттям не діючого понад три з половиною роки монетного двору. За цей час дерев'яна прибудова у подвір'ї кам'яниці Жидкевичів, де відбувалося карбування монети, стала непридатною для цього. За розпорядженням Д. Аморетті була зведена нова прибудова. Для кращої освітленості в ній було зроблено три вікна довжиною біля півтора ліктя (близько 75 см) кожне і шириною в лікоть (близько 50 см). Ці вікна будівельники вивели в бік сусідньої кам'яниці, яка належала спадкоємцям покійного на той час львівського радника С. Вільчека (пл. Ринок, 38), зруйнувавши при цьому частину стіни, що відокремлювала будинки С. Вільчека й Жидкевичів²⁷.

король Ян II Казимир скасував рішення суду щодо А. Аморетті (ЦДІА України у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 405, с. 1538–1543). Серед компаньйонів А. Аморетті був його двоюрідний брат Джованні Баттіста Аморетті. Товари останнього з його варшавського магазину А. Аморетті також нелегально провозив до Львова як власні. Брати, які походили з містечка Ам'елі (Ан'елі) (*Шлапінський В.* Рідкісні монети, що знаходилися в посіданні міщан і шляхти (кінець XVI – XVII ст.) // *Rozwój muzealnictwa i kolekcjonerstwa numizmatycznego dawniej i dziś na Białorusi, Litwie w Polsce i Ukrainie. Materiały z II Międzynarodowej konferencji numizmatycznej, Supraśl, 5–7 IX 1996. Warszawa, 1997. S. 63*), що неподалік від Рима, підтримували дружні стосунки. У середині 1656 р. у Львові з'явився представник Д. Аморетті – Августіно Перрі (ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 157, с. 2301), а сам він почав налагоджувати контакти з купцями Руського воеводства та інших українських і польських земель. При цьому Д. Аморетті нерідко виїжджав зі Львова на тривалий час. Тоді його інтереси представляв А. Аморетті. Наприкінці грудня 1656 р. той вніс до львівського гродського суду скаргу проти краківського купця А. Боллі, через дії якого суконні тканини, що належали Д. Аморетті, були заарештовані в сілезькому містечку Тичана (Там само. Ф. 9, оп. 1, спр. 405, с. 948). На початку лютого 1657 р. Д. Аморетті позичив у львівського торговця тютюном Франческо Люпі двох коней. Мабуть того разу подорож була далекою і складною, тому що коней господарю він повернув не зовсім здоровими (Там само. Ф. 52, оп. 2, спр. 463, с. 2156, 2157). У 1659 р. Д. Аморетті разом з львівським міщанином М. Бромом підписав контракт з коронним підскарбієм про взяття ними в оренду митниць у Руському та Подільському воеводствах на три роки з оплатою 40 тис. злотих на рік. На час підписання цього контракту Д. Аморетті був торговим агентом (фактором) королеви Марії Людовіки (*Зварич В. В., Шлапінський В. Є.* Нові матеріали... С. 17). Д. Аморетті досить жорстко проявив себе як митник. У львівських судах розглядалося немало справ, які купці порушували проти нього з приводу незаконного стягнення з них мита (ЦДІА України у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 409, с. 664, 665, 667, 668, 685).

²⁶ *Szłapiniskij W.* Mennica lwowska w latach 1660–1662 (okres działalności Amurettiego) // *Sanockie Zapiski Numizmatyczne. Sanok, 1999. Nr 1 (13). S. 14.* Згодом стало відомо про те, що Д. Аморетті сам розповсюджував волоські шеляги.

²⁷ Це стало приводом для позову, з яким вдова С. Вільчека звернулася в магістратський суд з позовом проти одного з власників кам'яниці Жидкевичів Я. Писарського. На судовому засіданні 19 липня 1660 р. відповідач пояснював, що вікна були збудовані за наказом Д. Аморетті для загального блага. Представник позивачки, своєю чергою, зазначив, що в минулому, коли монетарнею керував І. Піноччі, вікна з прибудови виходили в подвір'я кам'яниці Жидкевичів, а не Вільчека. Суд постановив забити вікна протягом чотирьох тижнів (*Зварич В. В., Шлапінський В. Є.* Нові матеріали... С. 17).

Про персонал львівського монетного двору цього періоду відомо з ряду документів. Деякі з них містять прізвища італійців. Одним з них був Андреа Бореллі (Борелла). Коротка згадка про нього міститься, наприклад, у книзі так званого поголовного генерального податку, що збирався в січні 1662 р.: серед мешканців кам'яниці Жидкевичів згадується "челядник з монетарні" Борелла²⁸. З іншого документа, датованого 1661 р., видно, що він був помічником Д. Аморетті в митних справах. Тоді вони обидва звинувачували у львівському гродському суді службовця митниці, якогось Цюку – "людину підозрілу й гультя"²⁹. У 1662 р. помер А. Перрі. Його майно, як безпотомного, згідно з розпорядженням короля Яна II Казимира мало стати власністю шляхтича С. Мелешка³⁰. Але всупереч цьому А. Аморетті засвідчив, що покійний був племінником матері Д. Аморетті, отже майно А. Перрі мало належити саме його двоюрідному братові. Серед осіб, котрі підтверджували ці зізнання, були Блажей Аморетті та А. Певереллі³¹.

Ритмічна робота монетного двору залежала передусім від наявності срібла. Його поставками займалися декілька осіб, серед яких були А. Аморетті та його службовець, львівський купець А. Певереллі. В березні 1661 р. А. Певереллі за наказом А. Аморетті придбав у шотландця А. Бойта чисте срібло для потреб монетного двору за 400 дукатів. За версією А. Аморетті срібло виявилось неякісним і він наказав А. Певереллі повернути його назад³². Проте А. Бойт запідозрив, що А. Аморетті повернув йому інше срібло. Далі виявилось, що срібло належало не А. Бойтові, а єврею Менделю Соломоновичу, яке він віддав у заставу А. Бойтові. Незабаром Мендель почав вимагати від А. Бойта повернути йому срібло в обмін на заставну суму, однак А. Аморетті домогся від суду рішення про арешт цього дорогоцінного металу. Справа на цьому не закінчилася. Виявилось, що Мендель був фактором брацлавського шляхтича А. Красновського, який невдовзі повідомив вийтівський і магістратський суди про те, що срібло є його власністю. Це однозначно вирішило справу на користь А. Красновського³³.

Дана судова справа висвітлює не лише імена осіб, котрі постачали срібло на монетний двір, але й протиправні засоби, якими користувався А. Аморетті. Додатковим підтвердженням цього є скарга проти нього, яку вийтівський суд розглядав у 1664 р. А. Аморетті домовився з євреєм І. Абрагамовичем про продаж йому відходів срібла, що залишаться від діяльності монетного двору, так званого крецу (опилки, обрубки тощо). Мабуть цей крец був неякісними, бо єврей відмовився від нього. Він заявив у суді, що вони з компаньйоном повірили А. Аморетті, оскільки часто мали з ним справу як ювеліри з монетарієм³⁴. Скарги на адресу А. Аморетті звучали не лише з приводу операцій, пов'язаних з купівлею або продажем дорогоцінних металів для потреб монетного двору. У липні до А. Аморетті з'явився уповноважений від міста Ян Гізовський, який збирав податки на військо. А. Аморетті мав сплатити 1200 злотих, але погодився

²⁸ Шлапінський В., Шуст Р. Львівський монетний двір... S. 145.

²⁹ ЦДДА України у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 846, с. 2425.

³⁰ Там само. Ф. 52, оп. 2, спр. 160, с. 246.

³¹ Там само. Спр. 405, с. 515, 516.

³² Там само. С. 71.

³³ Там само. С. 80, 81, 93.

³⁴ Там само. Спр. 469, с. 567, 574, 599.

віддати тільки 600. У відповідь на вимогу Я. Гізовського розрахуватися повністю він наказав слугам замкнути кам'яницю, а уповноваженого – посадити на ланцюг. Той ледве упросив А. Аморетті не робити цього³⁵.

Монетарня, якою керував Д. Аморетті (є свідчення, що він був співвласником монетного двору), карбувала, починаючи з осені 1660 р. до 30 червня 1662 р., різноманітні монети: срібні – талари, орти, шостаки, півторагрошовики та золоті – подвійні дукати.

Широку відомість Д. Аморетті здобув як розповсюджувач фальшивих волоських шелягів. Зважаючи на широке використання в Речі Посполитій шелягів (польських, литовських, бранденбурзько-пруських та шведських), в Молдавському князівстві почали підробляти цей гатунок монети. На відміну від оригінальних білонових, фальшиві виготовлювалися з міді й покривалися оловом – для надання монетам білого кольору. Далі вони контрабандним способом ввозилися у Річ Посполиту. Оскільки підробки виготовлялися в сучавській фортеці, то можна впевнено вважати, що їх карбування відбувалось, якщо не за прямою вказівкою, то принаймні без заперечень з боку молдавського господаря Евстратія Дабіжи (1661–1665).

Уперше назва "волоські шеляги" згадана у вищезазначеному документі про надання в оренду Д. Аморетті львівського монетного двору. Однак у документі йшлося про продукцію фальшивомонетників-одинаків, переконаних, що польське правосуддя не досягне їх у Молдавії. Згадка про волоські шеляги міститься й в універсалі Львівської комісії від 12 серпня 1662 р.³⁶ Універсал зобов'язував прикордонних митників перевіряти купців з метою виявлення фальшивих монет. Особи, що везли понад 300 злотих у волоських шелягах³⁷ (близько 15 кг монет), мали бути затримані й відправлені разом з товарами й підробленими монетами до Львова. Після появи цього й наступних подібних універсалів було заарештовано чимало купців і шляхтичів, які ввозили в Корону цю монету³⁸. Чи не найбільше волоських шелягів було завезено за згодою і посередництвом Д. Аморетті. Напевно його операції, пов'язані із ввозом у країну волоських шелягів, для багатьох не були таємницею. Так, 23 лютого 1662 р., задовго до викриття Д. Аморетті як контрабандиста фальшивої монети, шляхта Руського воеводства порушила справу про використання червоних злотих (дукатів), карбованих у Львові³⁹. На сеймі 15 жовтня 1664 р. проти Д. Аморетті було висунуте звинувачення про ввезення ним до Корони великих сум у волоських шелягах в обмін на золото⁴⁰. Таким чином, можна припустити, що обмін монети, карбованої у Львові, розпочався ще на початку 1662 р., а можливо й наприкінці 1661 р.

Такі обмінні операції були вигідні для Д. Аморетті (шахраї за один злотий у добрій монеті одержували два злотих у волоських шелягах)⁴¹. Це дало підстави припускати, що він, аби полегшити собі обмін доброї монети на фальшиву,

³⁵ Там само. Спр. 160, с. 68; спр. 70, с. 552.

³⁶ Там само. Спр. 407, с. 1113.

³⁷ *Szłapiński W.* Falszywe szelagi wołoskie na rynku pieniężnym województwa ruskiego w sześćdziesiątych latach XVII w. // *Wiadomości Numizmatyczne*. 1997. Zesz. 3–4. S. 115.

³⁸ *Ibid.* S. 115–117.

³⁹ *Ibid.* S. 118.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.* S. 116.

спеціально міг стати монетарієм (до 1661 р. Д. Аморетті не був причетним до виробництва монет). Аргументом проти цього припущення є те, що перші згадки про волоські шеляги датовані тільки початком 1662 р., тоді як монетний двір під керівництвом Д. Аморетті почав діяти наприкінці 1660 р. Можливо, Д. Аморетті просто скористався з ситуації, що виникла у зв'язку з появою "волоських шелягів", і почав розповсюджувати їх з метою збагачення. Інша гіпотеза ґрунтується на дуже дивному поєднанні ним різnorodних обов'язків – монетарій, митник і купець. Припускають, що Д. Аморетті міг бути одним із авторів проекту щодо організації виробництва фальшивих шелягів, або, щонайменше, людиною обізнаною з його існуванням. Якщо прийняти цю гіпотезу, тоді треба визнати, що задум карбування фальшивих шелягів з'явився у нього ще перед відкриттям львівської монетарні. Монетарня мала стати ланкою заздалегідь опрацьованого плану з такими вузловими пунктами: митниця – монетний двір – операції з фальшивими шелягами. Посада митника давала змогу перевозити все необхідне, а становище монетарія дозволяло легально скуповувати золото, срібло, карбувати монети, проводити широкомасштабні фінансові операції. Підозра про співучасть Д. Аморетті в розробці плану про карбування фальшивої монети в Молдавії ґрунтується також на документі, в якому він прямо названий "автором запровадження [у Польщі] волоських шелягів"⁴².

Питання про участь Д. Аморетті в афері з волоськими шелягами не є простим і однозначним. Треба пам'ятати, що карбування їх відбувалося в час правління Е. Дабіжи, котрий став господарем 19 вересня 1661 р. Оскільки Д. Аморетті міг розпочати реалізацію плану щодо організації нелегального карбування фальшивої монети ще перед відкриттям львівської монетарні, то треба припустити, що до цієї ідеї прихильно ставився попередник Дабіжи – Стефаніца Лупу (1659–1661), брат вдови Тимоша Хмельницького Домни Розанди. Однак немає жодних даних на підтвердження цього припущення. Недостатнім для обґрунтування цієї версії є також свідчення про те, що сама Домна Розанда мала відношення до вироблення фальшивої монети. В інструкції, яку отримали делегати шляхти Київського воеводства, обрані на вальний сейм 1665 р., йшлося, зокрема, про те, щоб "і Домни волошки помістя, котра насмілилася бити в Рашкові закордонну монету, щоб були арештовані й конфісковані"⁴³.

Третю складову частину плану, про який йшлося вище, Д. Аморетті почав реалізовувати наприкінці 1661 або на початку 1662 р. Його незаконна діяльність, пов'язана із ввезенням і розповсюдженням фальшивої монети, продовжувалася більше року. Наприкінці 1663 р. Д. Аморетті разом зі своїм компаньйоном митником Я. Венявським (вірменином Торосовичем, який отримав шляхетство⁴⁴) стали перед судом Львівської комісії⁴⁵, звинувачені в серйозних порушеннях закону. Під час процесу вони присягнули, що жодної угоди з молдавським господарем про карбування фальшивих шелягів не укладали, не скуповували їх, а також не ввозили на територію Речі Посполитої золотої і срібної монети, що походила з податків або митних зборів, і не вивозили за кордон своєї власної. Д. Аморетті тільки визнав, що за плату дозволяв купцям перевозити через митниці волоські

⁴² Ibid. S. 119.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 19, оп. 1, спр. 251, с. 180.

⁴⁵ Szlapiński W. Falszywe szelagi... S. 119.

шеляги. Після сплати звинуваченими штрафу в розмірі 3 тис. злотих суд зняв усі висунуті проти них обвинувачення. Здавалося, що справа на цьому закінчиться.

Однак уже 15 червня 1663 р. Львівська комісія знову повернулася до розгляду афери Д. Аморетті. Це сталося після того, як вона одержала листа від брацлавського воеводи Яна Потоцького⁴⁶. У ньому повідомлялося про арешт людей Д. Аморетті, затриманих у місті Бучачі під час перевезення волоських шелягів з Молдавії до Львова. З проведеного Я. Потоцьким слідства випливало, що Д. Аморетті використовував для реалізації своїх планів якогось монаха-домініканця, який встиг привезти до Львова декілька десятків тисяч злотих у волоських шелягах. Монети тимчасово переховували в одному з монастирів (у якому саме, в листі не повідомляється), заступник настоятеля якого був спільником Д. Аморетті. Під час допиту візників, які транспортували фальшиву монету, стало відомо, що вони залишили в будинку Д. Аморетті на галицькому передмісті Львова 16 мішків волоських шелягів, а ще 8 мішків із шелягами були конфісковані людьми воеводи під час перевезення⁴⁷.

Архівні матеріали дають змогу припустити, що домініканський монах, спільник Д. Аморетті, був його племінником Блажеєм Аморетті. На це вказують наступні факти. У 1666 р. у львівські війтівський і магістратський суди звернувся з позовом проти Б. Аморетті мешканець Молдавії Конрад Дмитрович. Він заявив, що Б. Аморетті в 1663 р. перебував за наказом свого дядька в Сучаві і як його довірена особа мав значні повноваження. За асигнацією, яку видав йому у Львові Д. Аморетті, К. Дмитрович одержав від Б. Аморетті 3 тис. галбенів волоськими шелягами*. Не цілком ясно, що об'єднувало К. Дмитровича, Д. Аморетті й Б. Аморетті з керівництвом монетарні в Сучаві⁴⁸. Аналогічне свідчення про Б. Аморетті як представника його дядька в Молдавії надав королівський камердинер Т. Таленті. Його агент у квітні 1663 р. отримав у Сучаві підписаний Д. Аморетті вексель на суму 5 тис. злотих у волоських шелягах. Крім того, відомо, що Б. Аморетті, котрий після смерті Джованні й Андреа Аморетті осів у Львові, отримав міське право й успадкував майно останнього⁴⁹.

Після появи нових фактів злочинної діяльності Д. Аморетті суд Львівської комісії на підставі закону, прийнятого сеймом у 1620 р. стосовно фальшивомонетників, виніс вирок, згідно з яким все його майно підлягало конфіскації. Питання про життя або смерть злочинця узалежнено від волі короля⁵⁰. Проте такий суворий для Д. Аморетті вирок не був реалізований. Вирішальну роль, мабуть, відіграли зв'язки й хабарі. У результаті судове рішення очевидно було скасовано. На це вказує той факт, що Д. Аморетті було дозволено "позичити" коронному скарбу 224369 злотих і 14 гривні в товарах і грошах⁵¹.

Поблажливість, виявлена членами Львівської комісії до Д. Аморетті, викликала хвилю протестів серед шляхти. В інструкції, даній послам сеймика Руського

⁴⁶ Ibid. S. 120.

⁴⁷ Ibid.

* Галбен – золотий (лат.); в цьому випадку – злотий.

⁴⁸ Ibid. S. 121.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ *Rybarski R. Skarb i pieniądze za Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana Sobieskiego. Warszawa, 1939. S. 467.*

воеводства на сейм, міститься запитання до членів Львівської комісії: "чому від Аморетті взяли гроші й товари, котрий великі суми в шелягах волоських за золото до Корони ввіз"⁵². Подібне запитання було задане й на сеймику Вількомирського повіту: "чому вирок, винесений у Львові Аморетті, не був виконаний"⁵³. Не зник з поля зору й сам Д. Аморетті. Він згадувався на сеймику Руського воеводства в 1664 р.⁵⁴ Утім, ця постійна увага до контрабандиста волоських шелягів хоча й похитнула його становище, але не завадила йому надалі залишатись орендарем митниці "на Русі й на Україні"⁵⁵, тобто в Руському воеводстві й на Подніпров'ї.

Подальша доля Д. Аморетті докладно не відома. В листі Яна II Казимира до львівського магістрату від 11 серпня 1664 р. він згадувався як покійний⁵⁶. Зі слів королівського камердинера Г. Таленті, Д. Аморетті був убитий на Україні, куди він вирушив з волоськими шелягами⁵⁷. А. Аморетті згадував у присутності багатьох людей: "всьому місту відомо, що в Монску* серед натовпу людей, що спостерігали за цим, загинув"⁵⁸. На підставі цих свідчень можна стверджувати, що Д. Аморетті вирішив реалізувати волоські шеляги в Подніпров'ї. Ця спроба завершилася для нього трагічно. Утім, зважаючи на спритність Д. Аморетті, а також бажання влади не дратувати суспільство його присутністю, можна припустити, що його смерть була вигаданою, насправді ж він таємно за допомогою впливових осіб виїхав до Італії. Розгадка цієї таємниці можливо зберігається в архіві міста Ам'елі.

Volodymyr SHLAPIN'SKYI, Roman SHUST

ITALIANS IN LVIV: MANAGERS AND STAFF OF THE LVIV MINT IN 1656-1663

In the middle of the XVIIth century Italians constituted a significant component of the Lviv's inhabitants. Many of them were engaged in commerce, but some Italians bore a relation to the Lviv mint. The authors pay main attention to the activities of L. Bandinelli and J. Amoretti, who were at the head of the Lviv mint during the period under review. Examining the question of J. Amoretti's involvement in the swindle with the Walachian counterfeits (*wotoskie szelagi*), they list several hypotheses to explain his motives.

Key words: Numismatic, Lviv mint, Italians, Walachian counterfeits.

Стаття надійшла до редколегії 27.04.2000

Прийнята до друку 01.09.2000

⁵² Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie (dani – AGZ). Lwow, 1911. T. XXI. S. 385.

⁵³ Hnitko A. Kilka szczegółów o Janie Amurettim i o mennicy lwowskiej w latach 1660–1662 // Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne. 1912. S. 148.

⁵⁴ AGZ. T. XXI. S. 380.

⁵⁵ Szlapiński W. Falszywe szelagi... S. 121.

⁵⁶ Ibid. S. 122.

⁵⁷ Ibid.

* Можливо йдеться про місто Мена, що поблизу Чернігова.

⁵⁸ Ibid.